

номічний, виробничий та фінансовий, що виступають як невід’ємні елементи системи підвищення ефективності використання виробничих ресурсів.

Висновки. Економічне зростання будь-якого підприємства та зростання ефективності виробництва в цілому потребує ефективного використання виробничих ресурсів, між якими існують тісні економічні взаємозв’язки. Проведений аналіз забезпеченості та ефективності використання виробничих ресурсів у сільськогосподарських підприємствах дає підстави стверджувати, що забезпечення продовольчої безпеки країни залежить від досягнутого рівня їх використання та відтворення. Покращення економічної ситуації в сільському господарстві і забезпечення максимального використання його можливостей досягається за умови кількісної, якісної та структурної досконалості виробничих ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Бизнес словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expbiz.ru/business-dictionary.html>.
2. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, Ю.Я. Лузан, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 29-33.
3. Гуткевич С. О. Управління економічними ресурсами підприємства / С.О. Гуткевич // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7. – С.99-105.
4. Матросова Л.М. Теоретичні засади поняття «виробничі ресурси підприємства» та їх класифікація / Л.М. Матросова, С.А. Носкова // Економічний вісник Донбасу. – №12 (24). – 2011. – С. 207-211.
5. Піняга Н.О. Забезпеченість виробничими ресурсами сільськогосподарських підприємств / Н.О. Піняга // Сталий розвиток економіки. – №2 (12). – 2012. – С. 272.
6. Полтавська область у 2014 р.: [стат. щорічник] Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області, 2014. – С. 261.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК 338.436

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ

***Сьомич М.І., к.держ.упр., доцент
Полтавська державна аграрна академія***

В статті проаналізовано стан функціонування підприємств агропромислового комплексу. Визначено сутність організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК як складної багатопланової системи, що знаходиться в процесі постійного еволюційного розвитку, діючої у всьому різноманітті альтернативних форм і методів на різних рівнях економічної діяльності, що представляє сукупність взаємодіючих елементів безпосереднього впливу на процес суспільного виробництва сільськогосподарської продукції і оперативного реагування на зміну ринкової кон’юнктури. Визначено організаційну та економічну частини механізму відповідно з розподілом факторів, що визначають специфіку його функціонування. Запропоновано організаційно-економічний механізм функціонування підприємств АПК, що включає підсистеми створення, функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем. Визначено його основні завдання та функції.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, галузь, інструменти, організаційно-економічний механізм, сільськогосподарське підприємство, управління, функція.

Постановка проблеми. Наслідки функціонування підприємств агропромислового комплексу (АПК) значною мірою залежать від рівня їх розвитку, досконалості та адекватності організаційно-економічних відносин між ними. Діючи на ринку з метою підвищення рівня забезпечення споживачів сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки, кожне з підприємств, як складових АПК, керується власними економічними вигодами та комерційними інтересами. Забезпечення потреб національного ринку вимагає перманентного удосконалення організаційно-економічних відносин та взаємозв'язків підприємств АПК, оскільки учасники агропромислового виробництва забезпечують єдиний процес відтворення як продовольчих, так і низки непродовольчих товарів, виготовлених із сільськогосподарської сировини, їхні дії свідомо чи несвідомо взаємопов'язані послідовно, оскільки кожен є споживачем ресурсів, вироблених на попередній стадії відтворювального циклу, і одночасно – виробником ресурсів, призначених до споживання на наступній стадії [1].

В сучасних умовах підприємства агропромислового комплексу (АПК) все частіше зіштовхуються з проблемами економічного спаду, труднощами виходу на ринки збуту, низькою фінансовою стійкістю, платоспроможністю та інвестиційною привабливістю. Тому одним із важливих завдань є виведення підприємств АПК на якісно новий рівень господарювання, пошук оптимальних структурних взаємозв'язків усіх сфер АПК, що відповідають вимогам ринку. Практика господарювання засвідчує, що серед чинників, які впливають на ефективність сільськогосподарського виробництва, провідну роль відіграють організаційні, оскільки від їх науково-обґрунтованого функціонування залежить корисний ефект від технологічних, економічних і соціальних факторів. Їх роль особливо важлива в сучасних умовах реформування агропромислового виробництва [1, 4, 8-10].

Вищезазначене обумовлює необхідність до оптимізації організаційно-економічної структури підприємства АПК, пошуку і створення сучасних систем управління діяльністю, адаптованих до нових ринкових умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна наука вивчає діючі в економіці механізми, в тому числі і організаційно-економічний механізм управління підприємством з середини ХХІ-го сторіччя. Закономірний розвиток понятійний апарат організаційно-економічного механізму управління пройшов у напрацюваннях багатьох дослідників, у тому числі: Абалкіна Л.І., Осипова Ю.М., Беляєва А.А., Мочерного С.В., Буніча П.Г., Тамбовцева В.Л., Мінаєва Е.С., Забрєдіной Л.Р., Стародубцевої Є.Б., Федоровича В.О. тощо. Незважаючи на досить тривалий період вивчення і значне число робіт з даної проблеми, дослідники не мають єдиного погляду на розуміння сутності організаційно-економічного механізму управління.

Зважаючи на визначені проблеми вдосконалення і розвитку організаційно-економічних структур управління АПК, які відображені в дослідженнях Березіної Л.М., Борисової О.В., Дубіна Г.І., Зайгатова І.Б., Камалєна А.К., Князькіна А.А., Кундеуса Л.М., Тернових К.С., Ушвіцького Л.І., Ходоса Д.В., Частухіна Ю.Ю. та інших, залишається невирішеним ряд питань,

пов'язаних з розробкою та обґрунтуванням розвитку організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК в умовах самоврядування і конкуренції, спричинені трансформаційними процесами економіки, що вимагає нових теоретичних і практичних досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування організаційно-економічних аспектів управління підприємствами агропромислового комплексу, зокрема формування організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кризовий стан аграрного сектора пояснюється недосконалістю економічного механізму господарювання, розбалансованістю його основних елементів на макро- і мікрорівнях, а також порушенням відтворювальних процесів в галузі. Світова практика вказує на те, що в умовах ринкової економіки сільське господарство не в змозі брати участь в міжгалузевому обміні на рівних умовах і за рахунок реалізації своєї продукції отримувати дохід, достатній для ведення розширеного відтворення.

Вивченню організаційно-економічного механізму функціонування АПК завжди приділялася значна увага, оскільки з його допомогою можлива організація розвитку підприємств АПК. У економічній та спеціальній літературі немає однозначного розуміння як самого організаційно-економічного механізму АПК, так і його сутності.

Так, Ушвіцкій Л.І. дає визначення організаційно-економічного механізму як способу господарювання у сфері інтеграції сільськогосподарського і промислового виробництва з властивими йому формами і методами впливу на процес [9]. Зайгатов І.Б., Тернових К.С., Камалян А.К. вважають, що організаційно-економічний механізм являє собою сукупність організаційно-економічних систем функціонування агропромислового комплексу [4].

Кундеусом О. М. організаційно-економічний механізм визначено як заснована на інтересах сукупність об'єктивно обумовлених методів, важелів та інструментів, а також відповідна організація комплексного їх використання в галузі регулювання та стимулювання розвитку відтворювального процесу АПК [7]. На думку Борисової В.О., недоліком даного визначення є неможливість конкретизувати методи, важелі та інструменти цього механізму [2].

В межах проведеного дослідження сутність організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК пропонується розглядати як складну багатопланову систему, що знаходиться в процесі постійного еволюційного розвитку, діючу у всьому різноманітті альтернативних форм і методів на різних рівнях економічної діяльності, що представляє сукупність взаємодіючих елементів безпосереднього впливу на процес суспільного виробництва сільськогосподарської продукції і оперативного реагування на зміну ринкової кон'юнктури. Дана система є формою комплексного управління на всіх стадіях виробництва і здійснює цілеспрямований вплив на реалізацію інтересів усіх учасників господарської діяльності підприємств АПК за допомогою регулювання організаційно-економічних відносин [10].

При побудові механізму слід також провести розмежування його на організаційну та економічну частини відповідно до поділом факторів, що визначають специфіку роботи механізму. При цьому слід також врахувати специфічні особливості процесів в АПК, які висувають особливі вимоги до побудови організаційно-економічного механізму в даній сфері.

Так, щодо організаційна частина досліджуваного механізму повинна враховувати властиві АПК відносини, форми і методи взаємодії, складність і, як правило, тривалість виробничого процесу, становище виробників сільськогосподарської сировини, високий рівень необхідності державної підтримки, недостатньо розвинену виробничо-соціальну інфраструктуру (мережу), залежність від природно-кліматичних факторів, що підвищує ризики неотримання або недоотримання врожаїв і робить галузі АПК малопривабливими для інвесторів [11]. З урахуванням цього у складі механізму слід виділити конкретні важелі управління, що впливають на що визначають ефективність його роботи фактори таким чином, щоб це максимальним чином сприяло збереженню та нарощуванню виробничого потенціалу комплексу.

Мета наведених на рис. 1 інструментів організаційно-економічного механізму стимулювання активності підприємств АПК полягає в комплексному впливі шляхом регламентування та окремих організаційних заходів на інвестиційні процеси таким чином, щоб оптимальним чином поєднувати інтереси учасників цих процесів, використовувати наявний у них потенціал і сприяти їх ефективній взаємодії.

В якості критерію ефективності роботи організаційних важелів механізму можна визначити стійку тенденцію зростання інвестиційних вкладень в АПК при незмінному збереженні інтересів усіх учасників, що забезпечить в подальшому ефективність економічних важелів, які визначають, у свою чергу, економічні цілі роботи розглянутого механізму [11-12].

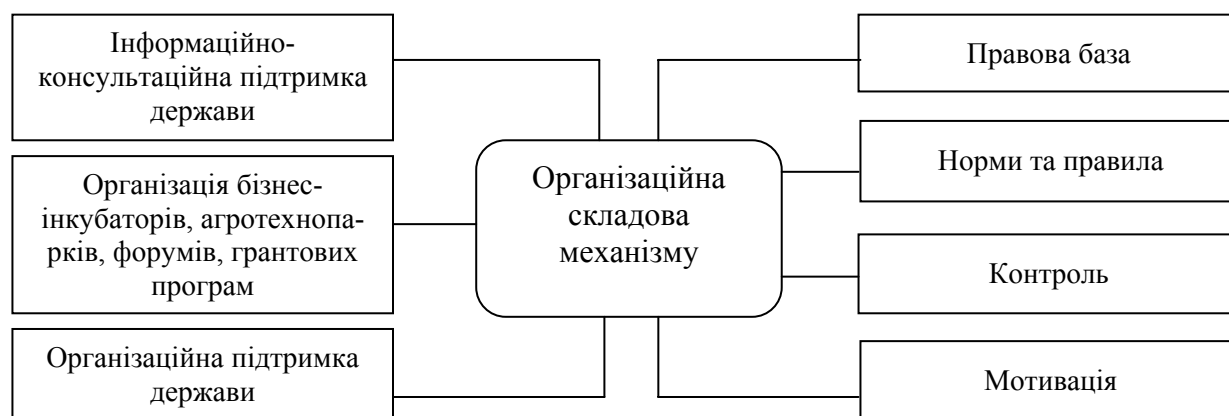

Рис. 1. Організаційна складова механізму управління підприємствами АПК

Основу економічної складової організаційно-економічного механізму АПК повинні складати економічні важелі, кожен з яких відрізняється різноманітністю, проте деякі з них мають здатність комплексного застосування, що посилює їх синергетичний ефект, а це, в свою чергу забезпечує не тільки зростання інвестицій у галузь та підвищення їх віддачі, але і позитивно познача-

ється на всій сукупності виробничих, економічних і соціальних відносин в АПК (рис. 2).

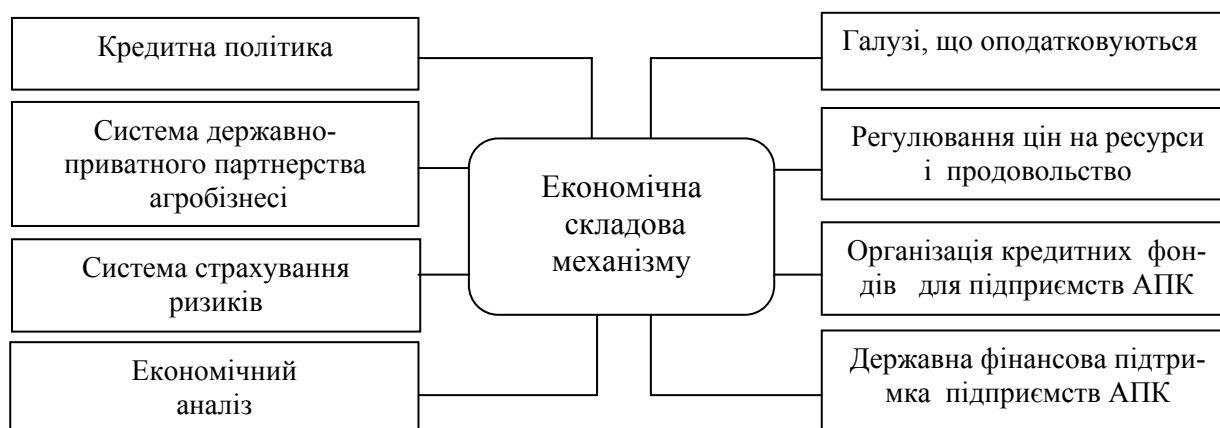

Рис. 2. Економічна складова механізму управління підприємствами АПК

Узагальнюючи вищезазначене, запропоновано організаційно-економічний механізм ефективного функціонування підприємств АПК, що включає підсистеми створення, функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем, відповідні їм засобів впливу керуючого елемента на керований, і покликаний забезпечити підвищення ефективності діяльності технологічно пов'язаних суб'єктів агропромислового виробництва з урахуванням умов зовнішнього середовища (рис. 3). Використання механізму дозволить забезпечити зміцнення господарського потенціалу об'єднань, у тому числі за рахунок оптимізації виробничого ланцюга; виявлення резервів підвищення ефективності, обумовлених дією внутрішніх та інтеграційних чинників; прояви синергії; адаптації до зовнішнього середовища [8].

З урахуванням розглянутих підходів і загального смислового значення терміна «механізм», а також виходячи з системного взаємозв'язку його організаційно-економічних елементів, трактуючи поняття «організаційно-економічний механізм управління підприємствами АПК», пропонується модель механізму передбачає використання системи взаємопов'язаних інструментів впливу на учасників процесу, що гармонізує їх економічні інтереси і забезпечує зростання капіталізації та якісне вдосконалення виробничого потенціалу підприємств АПК.

Це сприятиме реалізації поставлених перед агропромисловим комплексом цілей, основною з яких в сучасних умовах глобалізації економіки є забезпечення національної продовольчої безпеки і конкурентоспроможності вітчизняного агропродовольчого ринку.

Щодо основних завдань механізму, то вони полягають в:

- забезпеченні організаційної єдності господарюючих суб'єктів усіх сфер АПК у підвищенні ефективності сільськогосподарського виробництва;
- створенні необхідних умов для перетворення економічних відносин;
- успішному вирішенні проблем сталого економічного та соціального розвитку галузі [10].

Реалізація економічного механізму господарювання на рівні сільсько-господарського підприємства здійснюється за допомогою системи адміністративних і економічних важелів управління.

Рис. 3. Модель організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК

Адміністративні заходи, що діють всередині підприємства, покликані забезпечувати організаційне взаємодія всіх підсистем підприємства, порядок роботи і дисципліну в колективі. До адміністративних методів відносяться методи організаційного (статuti, регламенти, договори, положення, інструкції, норми і нормативи) і розпорядчого впливу (накази, розпорядження). Головною умовою ефективного ведення господарства є використання економічних методів управління, що представляють сукупність важелів і стимулів, що сприяють виявленню резервів зростання ефективності виробництва, а також безпосередньо впливають на реалізацію інтересів усіх суб'єктів виробничого процесу. В рамках внутрішньогосподарського механізму економічні методи виражаються в формі комерційного розрахунку, планування, маркетингу, внутрішньогосподарського ціноутворення, диверсифікації, бюджетування, контролінгу та стимулювання праці [6].

Удосконалення внутрішньогосподарського механізму на основі поєднання адміністративних та економічних методів управління підприємствами АПК покликане забезпечити необхідні економічні та організаційні умови ефективного функціонування підприємства та підвищення його конкурентоспроможності в умовах ринку.

Розроблений механізм повинен виконувати наступні функції: заохочувально-мотиваційну, заборонну і компенсаційну.

Заохочувально-мотиваційна функція базується на використанні матеріальних інтересів. Тобто будь-які вкладення учасника процесу, приносячи дохід і інвестору, і підприємцю, і державі (у формі податкових надходжень), створюють мотивацію для подальшого розвитку інвестиційних відносин. Таким чином досягається узгодження групових та особистих інтересів.

Заборонна функція передбачає економічну (в деяких випадках – адміністративну або кримінальну) відповідальність через правові, організаційно-економічні санкції за невиконання суб'єктом процесу певних норм, правил, договірних зобов'язань і обов'язків, що призвели до певного збитку.

Компенсаційна функція тісно пов'язана з попередніми двома і означає, що за умови отримання збитку одним із учасників виробничого процесу, він буде усунутий, знівельований або компенсований передбаченими в механізмі інструментами, що створює в довгостроковій перспективі певні позитивні мотиваційні установки (стимулює інвестиційну активність в галузі АПК).

В процесі функціонування механізму можуть виникати збої, які проявляються в протиріччі між кінцевими цілями функціонування (різні показники ефективності для різних учасників процесу). Це вимагає певної гнучкості і адаптивності при формуванні організаційно-економічного механізму. Це потрібно враховувати при розробці конкретних важелів механізму і методів їх застосування [5, 8].

Пропонований механізм забезпечить надання конкретних пропозицій щодо формування та розвитку організаційно-економічного механізму в АПК на основі детального аналізу стану агропромислового комплексу, забезпечить характеристику процесів в його галузях, відобразить динаміку розвитку і зв'язок з інвестиційною активністю.

Висновки. Стабільне й збалансоване функціонування сільського господарства обумовлює необхідність формування організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК, адаптованого до ринкових умов, що забезпечує ведення розширеного відтворення, можливого лише при встановленні еквівалентного міжгалузевого обміну. Створення такого механізму повинно здійснюватися під впливом механізмів ринкового, державного та внутрішньогосподарського регулювання, що визначають напрями розвитку сільського господарства. При цьому необхідно відзначити важливість посилення ролі держави в регулюванні міжгалузевих і внутрішньогалузових відносин за допомогою системи адміністративних, організаційних та економічних важелів і стимулів з метою створення рівних умов господарювання.

Таким чином, використання пропонованого організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК дозволить адаптувати діяльність зазначених суб'єктів господарювання до швидкоплинного ринкового середовища, підвищити їх конкурентоспроможність, забезпечити баланс цільових інтересів і, як наслідок, вигідне функціонування всіх суб'єктів АПК, спрямоване на досягнення синергетичного ефекту.

Список використаних джерел:

1. Березіна Л.М. Інтеграційні процеси та їх вплив на організаційно-економічні відносини підприємств АПК / Л.М. Березіна // Формування та розвиток інтеграційних процесів в АПК: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф., (20-21 листопада 2011 р.). – Полтава: ПДАА, 2011. – С. 11-14.
2. Борисова В. О. Передумови підвищення ефективності управління підприємствами АПК України / В. О. Борисова // Економіка та держава. – 2015. – № 1. – С. 112-115.
3. Ємцев В. Кокурентоспроможність підприємств АПК України: можливі напрями розвитку / В. Ємцев // Продовольча індустрія АПК. – 2012. – № 5. – С. 4-7.
4. Загайтов И.Б., Терновых К.С., Камалян А.К. Основы аграрной теории (изд. 2-ое). Учебное пособие. Воронеж: Истоки, 2004. – 369 с.
5. Крисанов Д. Антикризове управління в АПК в умовах глобалізації / Д. Крисанов, О. Тур // Економіст. – 2013. – № 7. – С. 30-35.
6. Кукса І. М. Пріоритетні напрями розвитку діяльності АПК в умовах сучасної економіки / І. М. Кукса // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 12. – С. 51-55.
7. Кундеус О. М. Особливості розвитку інтеграційно-кластерних процесів в АПК [Електронний ресурс] / О. М. Кундеус // Інноваційна економіка. – 2014. – № 6. – С. 42-48. – Режим доступу: http://ie.at.ua/IE_2014/InnEco_6-55-2014.pdf (12.08.2015). – Назва з екрана.
8. Продовольча індустрія АПК. – Київ : Паралель. – 2015. – № 4. – 128 с.
9. Ушвицкий Л.И. Комплексный экономический анализ хозяйственной деятельности : электронный учебник / Л.И. Ушвицкий., А. И. Алексеева, Ю.В. Васильев, А.В. Малеева – Электрон. дан. и прогр. – М. : КноРус, 2013. – 215 с.
10. Ходос Д.В. Экономический механизм обеспечения устойчивого развития сельскохозяйственного производства региона: дис. ... д-ра экон. наук. – М.: МСХА им. К.А. Тимирязева, 2009. – 335 с.
11. Частухина Ю.Ю. Совершенствование государственной политики наращивания ресурсного потенциала сельского хозяйства (на примере Пензенской области) // Известия вузов. Поволжский регион. Общественные науки. – № 2(26). – 2013. – С. 129-142.
12. Частухина Ю.Ю., Дубина Г.И., Князькина А.А. Эффективность государственной поддержки как инструмента кредитно-инвестиционного механизма АПК // Аграрная наука. – 2014. – № 7. – С. 9-11.

Рецензент – д.е.н., професор Погорелов Ю.С.